

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC 81
UDC 82
UDC 008

ISSN: 2545-3998
DOI: 10.46763/palim

ПАЛИМПСЕСТ

МЕЃУНАРОДНО СПИСАНИЕ ЗА ЛИНГВИСТИЧКИ,
КНИЖЕВНИ И КУЛТУРОЛОШКИ ИСТРАЖУВАЊА

PALIMPSEST

INTERNATIONAL JOURNAL FOR LINGUISTIC,
LITERARY AND CULTURAL RESEARCH

PALMK, VOL X, NO 20, STIP, 2025

ГОД. 10, БР. 20
ШТИП, 2025

VOL. X, NO 20
STIP, 2025

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

Год. 10, Бр. 20
Штип, 2025

Vol. 10, No 20
Stip, 2025

PALMK, VOL 10, NO 20, STIP, 2025

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

ИЗДАВА

Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет, Штип

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Ранко Младеноски

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

Виктор Фридман, Универзитет во Чикаго, САД
Толе Белчев, Универзитет „Гоце Делчев“, Македонија
Нина Даскаловска, Универзитет „Гоце Делчев“, Македонија
Ала Шешкен, Универзитет Ломоносов, Руска Федерација
Олга Панкина, НВО Македонски културен центар, Руска Федерација
Астрид Симоне Хлубик, Универзитет „Крал Михаил I“, Романија
Алина Андреа Драгоеску Урлика, Универзитет „Крал Михаил I“, Романија
Сунчана Туксар, Универзитет „Јурај Добрила“ во Пула, Хрватска
Саша Војковиќ, Универзитет во Загреб, Хрватска
Шандор Чегледи, Универзитет во Панонија, Унгарија
Ева Бус, Универзитет во Панонија, Унгарија
Хусејин Озбај, Универзитет Гази, Република Турција
Озтурк Емироглу, Универзитет во Варшава, Полска
Елена Дараданова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Ина Христова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Џозеф Пониах, Национален институт за технологија, Индија
Сатхарај Венкатесан, Национален институт за технологија, Индија
Петар Пенда, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Данило Капасо, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Мета Лах, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Намита Субиото, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Ана Пеличер-Санчез, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Мајкл Грини, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Татјана Гурин, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Диана Поповиќ, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Жан Пол Мејер, Универзитет во Стразбур, Република Франција
Жан Марк Веркруз, Универзитет во Артуа, Република Франција
Регула Бусин, Швајцарија
Натале Фиорето, Универзитет во Перуца, Италија
Оливер Хербст, Универзитет во Вурцбург, Германија
Шахинда Езат, Универзитет во Каиро, Египет
Џулијан Чен, Универзитет Куртин, Австралија

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

PUBLISHED BY

Goce Delchev University, Faculty of Philology, Stip

EDITOR-IN-CHIEF

Ranko Mladenoski

EDITORIAL BOARD

Victor Friedman, University of Chicago, USA
Tole Belcev, Goce Delcev University, Macedonia
Nina Daskalovska, Goce Delcev University, Macedonia
Alla Sheshken, Lomonosov Moscow State University, Russian Federation
Olga Pankina, NGO Macedonian Cultural Centre, Russian Federation
Astrid Simone Hlubik, King Michael I University, Romania
Alina Andreea Dragoescu Urlica, King Michael I University, Romania
Sunčana Tuksar, Juraj Dobrila University of Pula, Croatia
Saša Vojković, University of Zagreb, Croatia
Sándor Czeglédi, University of Pannonia, Hungary
Éva Bús, University of Pannonia, Hungary
Husejin Ozbaj, GAZI University, Republic of Turkey
Öztürk Emiroğlu, University of Warsaw, Poland
Elena Daradanova, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Republic of Bulgaria
Ina Hristova, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Republic of Bulgaria
Joseph Ponniah, National Institute of Technology, India
Sathyaraj Venkatesan, National Institute of Technology, India
Petar Penda, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Danilo Capasso, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Meta Lah, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Namita Subiotto, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Ana Pellicer Sanchez, The University of Nottingham, United Kingdom
Michael Greaney, Lancaster University, United Kingdom
Tatjana Durin, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Diana Popovic, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Jean-Paul Meyer, University of Strasbourg, French Republic
Jean-Marc Vercruysse, Artois University, French Republic
Regula Busin, Switzerland
Natale Fioretto, University of Perugia, Italy
Oliver Herbst, University of Wurzburg, Germany
Chahinda Ezzat, Cairo University, Egypt
Julian Chen, Curtin University, Australia

РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ

Луси Караниколова-Чочоровска
Толе Белчев
Нина Даскаловска
Билјана Ивановска
Ева Ѓорѓиевска
Марија Леонтиќ
Јована Караникиќ Јосимовска
Натка Јанкова-Алаѓозовска

ЈАЗИЧНО УРЕДУВАЊЕ

Ранко Младеноски (македонски јазик)
Весна Продановска (англиски јазик)
Толе Белчев (руски јазик)
Билјана Ивановска (германски јазик)
Марија Леонтиќ (турски јазик)
Ева Ѓорѓиевска (француски јазик)
Јована Караникиќ Јосимовска (италијански јазик)

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

Славе Димитров

АДРЕСА

ПАЛИМПСЕСТ
РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А
п. фах 201
МК-2000 Штип

<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

Меѓународното научно списание „Палимпсест“ излегува двапати годишно во печатена и во електронска форма на посебна веб-страница на веб-порталот на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>. Трудовите во списанието се објавуваат на следните јазици: македонски јазик, англиски јазик, германски јазик, француски јазик, руски јазик, турски јазик и италијански јазик.

Трудовите се рецензираат.

EDITORIAL COUNCIL

Lusi Karanikolova-Chochorovska
Tole Belcev
Nina Daskalovska
Biljana Ivanovska
Eva Gjorgjievska
Marija Leontik
Jovana Karanikik Josimovska
Natka Jankova-Alagjozovska

LANGUAGE EDITORS

Ranko Mladenoski (Macedonian language)
Vesna Prodanovska (English language)
Tole Belcev (Russian language)
Biljana Ivanovska (German language)
Marija Leontik (Turkish language)
Eva Gjorgjievska (French language)
Jovana Karanikik Josimovska (Italian language)

TECHNICAL EDITOR

Slave Dimitrov

ADDRESS

PALIMPSEST
EDITORIAL COUNCIL
Faculty of Philology
Krstе Misirkov 10-A
P.O. Box 201
MK-2000, Stip

<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

The International Scientific Journal “Palimpsest” is issued twice a year in printed form and online at the following website of the web portal of Goce Delcev University in Stip: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>
Papers can be submitted and published in the following languages: Macedonian, English, German, French, Russian, Turkish and Italian language.
All papers are peer-reviewed.

СОДРЖИНА / TABLE OF CONTENTS

11 ПРЕДГОВОР

Ранко Младеноски, главен и одговорен уредник на „Палимпсест“

FOREWORD

Ranko Mladenoski, Editor in Chief of “Palimpsest”

ЈАЗИК / LANGUAGE

15 **Natasha Stojanovska-Ilievska**

MACEDONIAN STUDENTS' ATTITUDES TO ENGLISH: A COMPARATIVE PERSPECTIVE ACROSS REGIONS

25 **Vesna Prodanovska-Poposka**

THE PRAGMATIC FUNCTIONS OF TIKTOK SLANG IN ADOLESCENT IDENTITY CONSTRUCTION AND PEER RELATIONSHIPS

33 **Şükriye Duygu Çağma**

KUZEY MAKEDONYA TÜRK AĞIZLARINDA ZARF-FİİL VE BİRLEŞİK ZARF-FİİL YAPIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Şükriye Dujgu Cagma

CONVERBS AND COMPOUND CONVERB FORMATION IN THE TURKISH DIALECTS OF NORTH MACEDONIA

43 **Doris Sava**

DEMO: DEUTSCH MACHT MOBIL. AUF DEN SPUREN DER DEUTSCHEN SPRACHE IN URBANEN RÄUMEN MIT AUTOCHTHONEN MINDERHEITEN. HERMANNSTADT UND SIEBENBÜRGEN ALS FALLBEISPIEL

Doris Sava

DEMO: GERMAN IN MOTION. LINGUISTIC TRACES OF GERMAN IN URBAN SPACES WITH AUTOCHTHONOUS MINORITIES. THE CASE OF TRANSYLVANIA

53 **Seyfettin Özdemirel**

YABANCI KÖKENLİ TIP TERİMLERİNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDAKİ VARLIĞI

Seyfettin Özdemirel

THE PRESENCE OF FOREIGN-ORIGIN MEDICAL TERMS IN TÜRKİYE TURKISH DIALECTS

- 61 Luciana Guido Shrempf**
SU ALCUNE DEVIAZIONI LESSICALI PIÙ FREQUENTI RICONTRATE
IN TRADUZIONI ITALIANE SCRITTE E ORALI SVOLTE DA DISCENTI
MACEDONI DI ITALIANO LS
Luciana Guido Shrempf
SOME OF THE MOST FREQUENT LEXICAL ERRORS MADE IN WRITTEN
AND ORAL TRANSLATION BY MACEDONIAN LEARNERS OF ITALIAN
LS

- 75 Sonila Sadikaj, Anxhela Belkovi**
VERBALISIERUNG DER EMOTION „FREUDE“ IM DEUTSCHEN UND
ALBANISCHEN. EINE PHRASEOLOGISCHE STUDIE IM LICHT DER
KOGNITIVEN LINGUISTIK
Sonila Sadikaj, Anxhela Belkovi
VERBALIZATION OF THE EMOTION “JOY” IN GERMAN AND
ALBANIAN. A PHRASEOLOGICAL STUDY IN THE LIGHT OF COGNITIVE
LINGUISTICS

КНИЖЕВНОСТ / LITERATURE

- 87 Ала Шешкен**
80 ГОДИНИ СЛОБОДЕН РАЗВОЈ НА МАКЕДОНСКАТА ЛИТЕРАТУРА:
РАЗМИСЛУВАЊА И ТЕОРЕТСКИ ЗАБЕЛЕШКИ
Ala Sheshken
80 YEARS OF UNRESTRICTED DEVELOPMENT OF MACEDONIAN
LITERATURE: REFLECTIONS AND THEORETICAL NOTES
- 99 Марија Ѓорѓиева-Димова**
ТАМУ КАДЕ ШТО ИМА ГЛАС, ИМА И ГОВОРНИК!
Marija Gjorgjieva-Dimova
WHERE THERE IS A VOICE, THERE IS A SPEAKER!
- 111 Данка Јовева**
ФОРМАЛНАТА СЕМАНТИКА И ЗНАЧЕЊЕТО ВО ЛИТЕРАТУРНИОТ
ДИСКУРС: МЕЃУ ПРЕЦИЗНОСТА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈАТА
Danka Joveva
FORMAL SEMANTICS AND THE MEANING IN LITERARY DISCOURSE:
BETWEEN PRECISION AND INTERPRETATION
- 121 Kristiawan Indriyanto, Wahyu Ningsih, Darman Pangaribuan**
POSTCOLONIAL ECOLOGIES: REPRESENTING SLOW VIOLENCE IN
DARI RAHM OMBAK AND THE *HOUSE OF MANY GODS*
- 133 Dian Syahfitri, Khairil Anshari, Arianto Arianto, Sartika Sari**
GENDER, HERITAGE, AND SUSTAINABILITY: INTEGRATING NORTH
SUMATRAN ORAL LITERATURE INTO EDUCATION FOR SUSTAINABLE
DEVELOPMENT

- 145 Luisa Emanuele**
DAL MITO CLASSICO ALLA NARRATIVA CONTEMPORANEA: ARIANNA
NELLA RISCrittURA DI J. SAINT
Luisa Emanuele
FROM CLASSICAL MYTH TO CONTEMPORARY NARRATIVE: ARIADNE
IN THE J. SAINT'S REWRITING
- 157 Алирами Ибраими, Махмут Челик**
РАЗВОЈОТ НА ТУРСКАТА ЛИТЕРАТУРА ВО МАКЕДОНИЈА ВО
ОСМАНЛИСКИОТ ПЕРИОД
Alirami İbraimi, Mahmut Çelik
THE DEVELOPMENT OF TURKISH LITERATURE IN MACEDONIA
DURING THE OTTOMAN PERIOD
- 167 Славчо Ковилоски**
ПСЕВДОНИМИТЕ, ИНИЦИЈАЛИТЕ И АНОНИМИТЕ ВО
МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНОСТ ОД ПРВАТА ПОЛОВИНА НА ХХ ВЕК
Slavcho Koviloski
PSEUDONYMS, INITIALS AND ANONYMS IN MACEDONIAN
LITERATURE FROM THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY
- 175 Ивана Велкова**
ХУМАНИСТИЧКИТЕ АСПЕКТИ ВО РОМАНОТ „КАЛЕШ АНЃА“ ОД
СТАЛЕ ПОПОВ
Ivana Velkova
THE HUMANISTIC ASPECTS IN THE NOVEL “KALESH ANGJA” BY
STALE POPOV
- 187 Aterda Lika, Lindita Kazazi**
LA PAROLA NEGATA: L'OPERA ERMETICA E TRADUTTIVA DI ZEF
ZORBA TRA CENSURA, SILENZIO E MEMORIA POETICA
Aterda Lika, Lindita Kazazi
THE DENIED WORD: THE HERMETIC AND TRANSLATIONAL WORK OF
ZEF ZORBA BETWEEN CENSORSHIP, SILENCE AND POETIC MEMORY
- 197 Osman Emin, Nurlana Mustafayeva**
İKİCOĞRAFYA, TEKRUH: İLHAMİEMİNVEBAHTİYARVAHAPZADE'NİN
ŞİİRLERİNDE TASAVVUFİ DERİNLİK
Osman Emin, Nurlana Mustafayeva
TWO GEOGRAPHIES, ONE SOUL: SUFISTIC DEPTH IN THE POETRY OF
ILHAMI EMIN AND BAHTİYAR VAHAPZADE
- 209 Lorita Fejza, Seniha Krasniqi**
OTHERNESS AND GENDER PERFORMATIVITY IN JOYCE'S *DUBLINERS*
AND *ULYSSES*

КУЛТУРА / CULTURE

- 223 Владимир Илиевски**
„НАЧЕРТАНИЈЕ“ НА ИЛИЈА ГАРАШАНИН И ПРЕМОЛЧУВАЊЕТО НА
МАКЕДОНИЈА
Vladimir Ilievski
ILIJA GARASANIN'S "NACERTANIJE" AND THE INTENTIONAL
OMISSION OF MACEDONIA
- 233 Ekaterina Namicheva-Todorovska, Petar Namichev**
THE ROLE OF SUSTAINABLE ARCHITECTURE IN REVITALIZING
URBAN AREAS: BALANCING PRESERVATION AND INNOVATION

МЕТОДИКА НА НАСТАВАТА / TEACHING METHODOLOGY

- 247 Виолета Јанушева, Јове Д. Талевски, Маја Јанушева**
ОБЈЕКТИВНОСТА ВО ОЦЕНУВАЊЕТО НА ПОСТИГАЊАТА НА
УЧЕНИЦИТЕ
Violeta Janusheva, Jove D. Talevski, Maja Janusheva
THE OBJECTIVITY OF THE STUDENTS' ACHIEVEMENTS ASSESSMENT
- 257 Andreja Retelj**
LEHRENDE WERDEN. WIE DAF-LEHRAMTSSTUDIERENDE IHRE
LEHRERROLLE IM PRAKTIKUM WAHRNEHMEN
Andreja Retelj
BECOMING A TEACHER: HOW PRE-SERVICE GFL TEACHERS PERCEIVE
THEIR TEACHER ROLE DURING THE PRACTICUM

ПРИКАЗИ / BOOK REVIEWS

- 269 Брикена Цафери, Гзим Цафери, Билјана Ивановска, Сашка Јовановска**
ПРЕГЛЕДИ И АНАЛИТИЧКА РЕФЛЕКСИЈА ЗА ПРОЕКТОТ: „СОВРЕМЕНИ
ПРИСТАПИ ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО НА ИНТЕРКУЛТУРНАТА
ПРАГМАТИКА И НЕЈЗИНА ПРИМЕНА ВО НАСТАВАТА – ОД НАУЧНИ
КОНЦЕПТИ ДО ПРАКТИЧНА РЕАЛИЗАЦИЈА“
Brikena Xhaferri, Gzim Xhaferri, Biljana Ivanovska, Sashka Jovanovska
REVIEW AND ANALYTICAL REFLECTION ON THE PROJECT:
“CONTEMPORARY APPROACHES IN INTERCULTURAL PRAGMATICS
RESEARCH AND ITS APPLICATION IN TEACHING – FROM SCIENTIFIC
CONCEPTS TO PRACTICAL IMPLEMENTATION”

ДОДАТОК / APPENDIX

- 281 ПОВИК ЗА ОБЈАВУВАЊЕ ТРУДОВИ**
ВО МЕЃУНАРОДНОТО НАУЧНО СПИСАНИЕ „ПАЛИМПСЕСТ“
CALL FOR PAPERS
FOR THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “PALIMPSEST”

80 ГОДИНИ СЛОБОДЕН РАЗВОЈ НА МАКЕДОНСКАТА ЛИТЕРАТУРА: РАЗМИСЛУВАЊА И ТЕОРЕТСКИ ЗАБЕЛЕШКИ

Ала Шешкен

Универзитет „Ломоносов“, Москва, Русија
asheshken@yandex.ru

Апстракт: Трудот ги сумира истражувањата на авторот за процесите на формирањето и развојот на македонската литература на македонски литературен јазик, за нејзините основни карактеристики и за главните фактори. Посебно внимание е посветено на таканаречената нерамномерна, „забрзана“ еволуција, која е забележана во македонската литература од 1945 до почетокот на 80-тите години на 20 век. Врз основа на делата на истакнати руски научници, како што се Георги Гачев, Генадије Поспелов, Александар Гугнин, како и на македонските истражувачи Милан Гурчинов, Миодраг Друговац и други, се анализираат процесите на збогатување на македонската литература. Таа растеше и се развиваше врз основа на фолклорот и искуството на светската литература. Во првиот повоен период, ова било, пред сè, искуството на руската литература, а во следните децении симболизмот, надреализмот, егзистенцијализмот и експресионизмот од европската и од руската книжевност се појавуваат истовремено на македонската книжевна почва. За кратко време формиран е модерен жанровски систем. Овде се истакнува и улогата на преводот во процесот на формирањето и развојот на националната литература. Се обрнува посебно внимание на значењето на Блаже Конески во збогатувањето на националната литература. Современите писатели сè повеќе се потпираат на сопствената уметничка традиција и се стремат да се спротивстават на последиците од глобализацијата, пред сè, како опасност за националните јазици.

Клучни зборови: *македонска литература, забрзан развој, книжевен контекст, Георѓи Гачев, Генадије Поспелов, Александар Гугнин, Блаже Конески.*

Вовед

Годинава се одбележува јубилејот на кодификацијата на македонскиот јазик и 80 години на слободен континуиран развој на македонската литература. За тоа време (историски кратко во споредба со другите литератури) се формирала македонската литература на национален јазик како фундамент на една млада литература со древни корени, со писмена традиција од 9 век. Статусот на државен јазик и културната поддршка на науката и образованието биле важен предуслов за успешното формирање и развојот на македонската литература којашто продолжила да се развива со „забрзано“ темпо веднаш по ослободувањето и се претворила на прагот

на 21 век во богата современа уметноста на зборот, чекорејќи синхроно со другите словенски книжевности, но и со сочуван свој неповторлив национален облик. Македонската литература денес е претставена со неколку генерации творци, национална книжевна класика и книжевна критика. Таа е преведувана на странски јазици, меѓу кои и на руски, и станала предмет за анализа не само во македонската наука туку и во странство. Една од најинтересните проблематики во проучувањето на историјата на македонската литература на национален јазик е прашањето за специфичноста на развојот, т. е. на процесите во кои се раскрилуваат внатрешните творечки сили и убавината на зборот.

Развојот на македонската литература на македонски литературен јазик

Проучувањето на специфичноста на еволуцијата на македонската литература е цврсто поврзано со феноменот на забрзаниот развој. Поимот „забрзан развој“, како што е познато, го воведува во науката рускиот славист Георги Гачев во својот труд „Ускоренное развитие литературы“ (1964) посветен на бугарската литература. Авторот обрнува внимание на специфичните процеси во националната литература во споредба со европските книжевности. Гачев смета дека бугарската литература од првата половина на 19 век со забрзано темпо помина неколку периоди за кои на европските литератури им биле потребни стотини години (Гачев, 1964). Книгата имала широк резонанс во науката, а терминот е прифатен од големиот број истражувачи (во Југославија, на пример, од Александар Флакер). Покрената е полемика околу самиот поим и околу проблемот на забавен/ забрзан развој на одредена национална литература. Дел од истражувачите сметаат дека концепцијата на Гачев негира право на национална литература на својот оригинален тип еволуција (Дјуришин, 1975, стр. 70). Сепак, терминот „забрзан развој“ и натаму се употребува при анализата на разни литератури. Македонската наука за книжевноста почна широко да го користи терминот „забрзан развој“ некаде кон средината на 70-тите години на 20 век кога националната литература веќе навистина нагло „порасна“ и го демонстрира богатството на уметничкиот збор во делата на Б. Конески, С. Јаневски, А. Шопов, Г. Тодоровски, М. Матевски, В. Малески, Д. Солев, Ж. Чинго, В. Урошевиќ и многумина други. Општо кажано, ретки се трудовите сè до денес (што се однесуваат на историјата на македонската литература) што не содржат забелешки за забрзаниот развој на националната книжевност. М. Ѓурчинов, на пример, анализирајќи ја литературата на 50-тите и 60-тите години на 20 век, смета дека во неа, како никогаш претходно, „за толку кусо време не се направија толку крупни чекори ‘од седум милји’ за да го надомести она што со децении и векови беше пропуштено“ (Ѓурчинов, 1998, стр. 116).

Сепак, останува едно прашање, можеби повеќе емотивно отколку рационално. На литературата со „забрзано темпо“ како да ѝ се одзема правото на биде „рамноправна“ со другите што се развивале со „нормално“

темпо. Според традицијата, класичен развоен пат се смета патот на крупните западноевропски литератури, што последователно ги поминале епохите на средновековието, ренесансата, барокот, просветителството, романтизмот, реализмот, модернизмот, авангардата итн. На тоа прашање може да се побара одговор во трудот на професорот на Универзитетот „Ломоносов“ во Москва, Генадие Поспелов¹ „Стадиално развитие европских литератур“ (1988). Поспелов дошол до заклучок дека литературите на европските народи, во зависност од националниот живот и специфичноста на националните стадиуми на својот историски развој, не ги поминале рамномерно туку некои на подолго, некои на пократко време. Авторот тврди: „Разните национални литератури еден ист стадиум на развој често го поминувале во различни хронолошки периоди, понекогаш во многу различни“ (Поспелов, 1988, стр. 29). Едни национални литератури оделе напред, други заостанувале зад нив како во социјална смисла, така и во своите идејни и творечки карактеристики и потоа ги стигнувале на соодветен стадиум од национален живот. Во врска со тоа, Поспелов ги воведува термините „престигнувачко забрзување“ и „достигнувачко забрзување“. Станува збор, имено, за спецификата на развојот, а не за „квалитетот“, не за повеќе или помалку значајно место во европскиот книжевен процес, бидејќи како предмет на проучувањето Поспелов ги зел развиените и богатите европски литератури од 18 до 19 век и со тоа однапред го симнал прашањето за уметничкото ниво на литературите со „скоковит“, нерамномерен развој. Станува збор, имено, за спецификата на развојот. На пример, тој пишува за францускиот хуманизам во литературата кој „задоцнал во споредба со италијанскиот приближно за 130 години“ и потоа се реализирал со „достигнувачко забрзување“ (Поспелов, 1988, стр. 60). Во уште поголема мера „нерамномерноста на развојот на европските литератури се пројавува во стадиумот на класицизмот“ (Поспелов 1988, стр. 75). Што се однесува до руската литература, „специфична во своите стадиуми од развојот“, во неа според забелешката на авторот, „закономерните отклонувања“ се пројавиле со посебна сила (таа се задржала на стадиум на средновековна речиси до 17 век, немала ренесанса, фатила чекор со европските книжевности во 18 век, во 19 век го доживела „престигнувачкото забрзување“ и својата „златна доба“). Да заокружине. Нерамномерноста и скоковиот начин на развојот на литературите не е редок исклучок, туку напротив: може да се смета за закономерност или за една од закономерностите.

Словенските литератури, меѓу кои и македонската, имале своја историски условена еволуција – некои од нив немаат ренесанса и барок, на пример. Од таа гледна точка, македонската литература на македонски јазик прескокнала низа културни епохи, што бара особено внимание кон нејзиното специфично „забрзување“. За да се разбере специфичноста на

¹ Генадие Поспелов, еден од авторитетните руски теоретичари и историчари на руската литература, му бил ментор на М. Ѓурчинов за време на студискиот престој на МГУ во 1957-1958 година. За тоа Ѓурчинов има пишувано во своите спомени „Освојување на реалноста“ (2000).

нејзиното формирањето и на развојот, мора да имаме предвид дека нејзиниот забрзан развој се случува во средината на 20 век, во ситуација на победата на социјалистичката идеја во текот на народноослободителната борба, што става својот печат на младата литература. Брзиот подем на македонската литература се случува во времето на владеењето на марксистичката идеологија, а во книжевноста и во културата – на социјалистичкиот реализам. Тоа е, всушност, методот што бил главен и во другите словенски литератури во тоа време. Социјалистичкиот реализам го носи системот на вредности што го имала револуцијата: верба во револуционерната идеја и во „посветло утре“, ликот на позитивен херој (задолжително победува ако не во бојот, тогаш морално) како носител на идејата.

Неизбежно се поставува прашањето за карактерот на „достигнувачкото“ забрзување на младата литература. Каде ги црпи творечките сили литературата на неодамна кодифицираниот национален јазик? Одговорот би бил доста едноставен, но и сложен во исто време. Пред сè, важни се општествените услови поволни за културата (државност во рамките на Југославија, стандарден јазик, државна поддршка на културата и на литературата, образование на мајчин јазик, нов масовен читател, достапност на книгата за најшироките слоеви од населението итн.). Како и секоја национална литература, македонската се потпираше на сопствената културна традиција (да не ја забораваме средновековната култура) и на фолклорот, но и на искуството на другите литератури. Во повоените години, на пример, широко се усвојувал опитот на руската (советската) литература. Во повоените години тоа го забележуваме и во другите словенски литератури. Колку и да била млада македонската литература на кодифициран македонски јазик, таа ги имала пред себе истите задачи, бидејќи уметноста секогаш е соодветна на своето време. Главна тема во литературата станува борбата против фашизмот, партизанското движење, изградбата на земјата. Уметникот го следи моралниот императив на епохата. Во центарот на вниманието е младиот борец-партизан и градител на својата татковина. Ликот на херојот е естетски убав: тој е млад, прекрасен, благороден и силен, подготвен на самопожртвување за победата. Мотивот на жртва (познат и од фолклорот и од средновековната култура) стана еден од главните во книжевните дела.

Меѓу највредните дела на македонската литература во првите повоени години, секако, е поемата „Мостот“ на Блаже Конески (објавена во 1945 година, а „дотерувана“ уште дваесетина години). Тоа е поема посветена на подвигот на партизаните и на херојскиот труд на младината. Тематиката и проблематиката, воодушевувачкиот патос, славењето на борците против фашизмот и трудот на градителите на земјата, восхитувањето со техниката (возот, машината, чукањето на чеканите), возвишеното сликање на новата епоха што доаѓа да го смени сиромашното минато – тоа се типолошките белези на литературата. Поемата „Мостот“ со онаа фолклорна, според начинот на раскажувањето, „Сказна на стариот мајстор“ и авангардната „рамка“ со скалест стих претставува соединување на разни

традиции. Националната македонска лирика го прима опитот на руската послеоктомвриска литература (посебно на творештвото на Владимир Мајаковски²), како и опитот на Кочо Рацин („Ватромет“), на Радован Зоговиќ и на Никола Вапцаров. Станува збор за исклучителна важност на усвојувањето на уметничките традиции на другите литератури. За тоа зборува и самиот Конески кој го истакнува важното влијание на тие автори врз ширењето, во повоениот период, на еден тип на граѓанска „идејна“ поезија. Широките експерименти на Мајаковски во областа на изразните можности на јазикот, со ритмиката и со римата уште не биле разбрани, а за нив дошло време неколку децении подоцна. Во таа смисла, поемата на Конески може да се смета за успешен исклучок.

Во рамките на соцреализмот се развива и македонската проза. Имено, во повоените години се формираат и се развиваат основните прозни жанрови: расказот, поевата и романот. Нејзините оснувачи Владо Малески, Јован Бошковски, Славко Јаневски, Коле Чашуле и други, се интересираат за истите мотиви и типови херои како и во лириката. Најуспешни остварувања има расказот со револуционерна тематика и со мотиви од предвоениот живот во сиромаштија. Младите прозаисти (учесници во борбата) во барањето на мотиви поаѓале од своето искуство, од фактите и од реалните судбини кои нуделе извонредно богат материјал. Во уметничка смисла, македонските писатели се потпирале, главно, на руската литература, на делата на Максим Горки („Мајка“), Николај Островски („Како се калеше челикот“), Александар Фадеев („Пораз“) и други. Меѓутоа, не треба да се превиди и значењето на општата културна основа, на длабоката поврзаност на литературата на 20 век со христијанската култура, иако тоа може на прв поглед да изгледа парадоксално. Широко присуство на библиски мотиви се фиксираат кај Владимир Мајаковски, Александар Блок, Сергеј Есенин и други. Мотивот на мајчинската жртва, на маченичка смрт во името на идејата, на непоколеблива вера во некој идеален живот (во средниот век – на небото, а сега – на земјата) речиси постојано го користат руските писатели и нивните македонски следбеници. На пример, мотивот на мајчинска жртва (како архетип на Богородица) бил мошне присутен и во лириката (Блаже Конески „Сончева колона“; Славко Јаневски „Крвава низа“) и во прозата (Владо Малески, Коле Чашуле и други).

Понатаму, на почетокот од 50-тите години на 20 век во македонската литература се случува раскин со соцреализмот. Заедно со другите југословенски литератури, таа влегува во период на жестоки полемики и барање на нови естетски ориентири. Трудовите за историјата на македонската литература, во прв ред „Историја на македонската книжевност XX век“ од Миодраг Друговац (Друговац, 1990), нè упатуваат на една очигледна констатација, особено кога ќе обрнеме внимание на периодизацијата што ја предлага авторот. Македонската литература од втората половина на 20 век,

² Блаже Конески во текот на целото свое творештво се интересира за рускиот поет, ги преведува песните на Мајаковски, има песна посветена на Мајаковски, забелешки во многу статии за рускиот поет и за руската послеоктомвриска поезија.

синхрониски ги поминала истите основни етапи во литературниот процес со другите југословенски литератури во чиј контекст и нераскинлива врска се развивала сè до 1991 година. Во тоа треба да ја гледаме основната карактеристика на интензивниот, забрзан развој на македонската литература. Причината за тоа треба да се бара во широкиот југословенски контекст, во чии рамки се развивала македонската литература. Соседната бугарска литература на идејно-естетски план се развивала поинаку.

За влијанието на контекстот врз основните правци и движења во литературата има пишувано рускиот истражувач Александар Гугнин (Гугнин, 1998, стр. 14-15). Тој доаѓа до заклучок дека историски формираната заемна врска меѓу литературите (кај него лужичкосрпската и германската) и нејзината динамика била важен фактор во развојот на националната литература, односно влијаела врз формирањето на книжевни правци во лужичкосрпската литература. Природата на контекстот во случајот со македонската книжевност има друг карактер, бидејќи во југословенските литератури, тргнувајќи од почетокот на 50-тите години на 20 век, нема доминација на една единствена естетика, што му дава невидена слобода на уметникот.

Во 50-тите и 60-тите години на 20 век македонската литература од простите, фолклорни форми, усвојувајќи ја традицијата на соцреализам, брзо преминува кон сосема поинаква, модернистички сложена уметност. Поезијата едновременно го користи искуството на симболизмот, надреализмот и класичната европска традиција. Развивајќи се во контекстот на југословенската литература, македонската книжевност го земала од блиските литератури, и не само од тие, туку и од богатата ризница на светската литература, она што ѝ помагало да направи решителен „скок“ напред. Традицијата, како што забележува рускиот истражувач Петар Бицили (Бицилли, 1996, стр. 188), се усвојува слободно, без хронологија. Тоа значи дека актуелизацијата на конкретен опит зависи од потребата на конкретната национална литература. При тоа македонската литература не се оддалечува од родната почва, од фолклорот и од творештвото на автори од 19 век (Константин Миладинов, Григор Прличев, Рајко Жинзифов) и, пред сè, од Рацин, за кои се формира речиси култ („Т’га за југ“ од Константин Миладинов). За прозата и драматургијата многу значајна стана европската и американската литература на егзистенцијализмот и руската, особено делата на Достоевски. Македонските автори се концентрираат на моралните дилеми и филозофските проблеми на битието, на сосема поинаков херој, во однос на претходното време, кој се задлабочува во своите мисли и чувства, се колеба пред да направи морален избор. Широко се користи субјективен наративен манир („јас-форма“) и вниманието на авторите е свртено кон психолошки сложени ситуации. Со засилени морални потраги, растечко разочарување во социјализмот како општествен систем се обележани 70-тите години на 20 век. Во 80-тите години на 20 век, после смртта на Тито, литературата поминува во преосмислување на резултатите од севкупниот повоен развој на земјата.

Границите на периодите биле обележени со важни настани за целата Југославија. Најсеопфатната, до сега, „Историја на македонската книжевност XX век“ на М. Друговац го изделува и го утврдува, имено, таквото движење на националната литература. Периодизацијата покажува дека правецот на идејно-уметничките потраги во македонската литература во општи црти се совпаѓа со српската, хрватската и словенечката литература. Потоа доаѓа постсоцијалистичкиот период означен со силни превирања во сите области на општествениот и културниот живот, со посмодернизмот као владејачки правец во литературата. Во текот на последната деценија литературата бара нови ориентири, за кои сега не е едноставно да се најде соодветна дефиниција.

Ова би било „генералната“ линија на развојот на современата македонска литература. Во реалниот литературен процес сè било посложено и поинтересно, со неочекувани преплетувања на разни тенденции, не ретко со речиси парадоксална синтеза, како спојот на надреалистичката техника и фолклорот, на пример. Имено, ова општо „шаренило“ придонело за брзо збогатување на уметничкиот збор, за добивање сопствен лик и глас за кратко време.

За интензивниот, „забрзан“ развој на националниот уметнички збор сестрано придонел процесот на заемно дејство со другите литератури што бурно се развивале. Големо значење му се придава на уметничкиот превод. Во тоа се гледа придонесот во збогатувањето на националната култура и ефикасен пат за развој на изразните можности на младиот литературен јазик. Македонските писатели успеале во еден краток временски рок да се стекнат со квалитетно ново ниво на изразни и сликовни можности на јазикот, усвојувајќи ги искуствата на светската литература и не раскинувајќи притоа со сопствената традиција. Токму тоа го гледаме во збирката „Песни“ (1953) на Блаже Конески, а уште посилено во знаменитата „Везилка“ (1955). Конески ги споил богатото преведувачко искуство (тој, на пример, сјајно ги превел Његош, Хајне, Мицкјевич, Блок и други) со систематското, длабоко познавање на народното творештво. Блаже Конески уште во повоените години пишува дека преводот на поетски текст игра важна улога во развојот на националниот систем на версификација, па затоа и повеќепати нагласува дека крупните национални поети истовремено биле и истакнати преведувачи. Му се придружува Гане Тодоровски, пишувајќи дека преводот на „Евгение Онегин“ (1958) на Пушкин од Георги Сталев даде голем придонес за воведувањето на јамбот во македонската поезија (Тодоровски, 1958, стр. 447). Македонскиот јазик со фиксиран акцент тешко се „приспособува“ кон јамбот. Гане Тодоровски во поетската збирка „Спокоен чекор“ (1956), инаку многу важна за националната лирика затоа што покажува како таа одела напред со големи чекори, вклучува, покрај оригинални песни, и свои преводи на ремек-дела на светската поезија. Меѓу нив е и славното „Бородино“ од Михаил Лермонтов, напишано во јамб.

Блаже Конески во 1966 превел околу триесет песни на Александар Блок, на пример такви ремек-дела како што се: „Девојче пееше на клиросот

горе“, „Непознатата“, „За доблести, за подвизи, за слава“, циклусот „На полето Куликово“. Тие препеви може да се сметаат за едни од најуспешните преводи од руската поезија. Конески не само што ја репродуцира нивната уметничка градба, туку на фонетско ниво достигнува и поклопување со оригиналот. Тоа е посебно значајно, бидејќи, како што е познато, рускиот поет посебно значење ѝ посветувал на музикалноста на стихот. Преводите ја покажуваат љубовта на Блаже Конески кон Александар Блок и, во исто време, одразот на нагласениот интерес на македонската поезија од 60-тите години на 20 век кон поетското искуство на европскиот и рускиот симболизам. Посебното внимание што симболизмот им го посветува на музикалноста на стихот, на совршенството на неговата форма, слично како играта на светлината и сенката, симболиката на бојата, контрастот, космичкиот замав, култот на тајната – сето тоа било блиско до барањата на националната лирика. Во македонската поезија од тоа време се формира цело едно движење – „неосимболизам“.

Во истите години, на границата помеѓу 50-тите и 60-тите години на 20 век, поетите Радован Павловски, Петар Бошковски, Јован Котески, Петре Андреевски, Богомил Ѓузел, Влада Урошевиќ и други, според едногласното мислење на критичарите (Милан Ѓурчинов, Александар Спасов, Георги Старделов, Миодраг Друговац, Веле Смилевски и други), извршиле „поетска револуција“ во македонската поезија, ја вклучиле во југословенскиот и во општоевропскиот литературен контекст, суштествено ги усложниле и ги развиле формите и средствата на поетскиот израз. Поетите се надоврзуваат на авангардата и надреализмот, ама со една важна забелешка. Во надреализмот (со тоа се согласуваат и Влада Урошевиќ и Лидија Капушевска-Дракулевска) за нив не било прифатливо „уништувањето на литературата“ (како што го бараше тоа Луј Бретон од француските поети), туку тие имале сосема друга задача. За нив важна била поетската пракса на надреализмот со култот на метафората. За повеќето македонски поети приврзаноста кон надреализмот се спојува со интересот кон митот и фолклорот. Ова исто обележје е присутно и кај некои српски автори. Српскиот надреалист Васко Попа настапил како автор на антологијата „Од злата јабука“ (1958) која вклучува обрасци од народната поезија, пословици, поговорки, гатанки. Уште во манифестот „Епското – на гласање“ (1960) Радован Павловски и Богомил Ѓузел ја истакнале важноста од барање на „сопствени извори“ на поезијата. Народното творештво сега на поинаков начин станува основен извор за обновување на литературата на планот на уметничкиот израз, а посебен интерес предизвикува неговиот пагански слој. Поетите, користејќи ги експресивноста и метафоричноста на стилот својствени за надреализмот, ги воспеваат родните краишта со сите обичаи, легенди, преданија. На пример, „принцот на метафора“, Радован Павловски, има прекрасна слика за „Железна Река“.

Во прозата во текот на 60-тите години на 20 век пораснал интересот „кон судбинските, егзистенцијални проблеми на македонскиот човек врз неговата сопствена почва“, кој бил проследен со продлабочена анализа на неговата социјална, историска и морално-психолошка природа (Ѓурчинов,

1983, стр. 357). Етапна улога во овој процес одиграл романот „Големата вода“ (1971) на еден од најзначајните национални автори, Живко Чинго. Во делото се сумирале уметничките достигнуања на лирскиот и егзистенцијалистичкиот тип роман, и во исто време се актуелизирала живата врска со стварноста, со нејзините насušни и противречни социјално-историски процеси. Литературата задолжително се интересира за националните типови и за националната претстава за историјата на својот народ. Петре М. Андреевски во романот „Пиреј“ (1980) демонстрира внатрешна епска димензија што му ја даваат преплетувањето на судбината на личноста со судбината на нацијата и „народниот“ приказан наративен манир. Писателот создал еден од најколоритните и најсилни во македонската литература народни карактери – ликот на жената-мајка Велика Мегленоска која со очаен напор се бори за животот на своите деца, која има широка душа и бистар ум, способна да ги издржи најстрашните навреди, горчини и маки.

Вистинска популарност и признание на современата македонска драма ѝ донесе творештвото на Горан Стефановски чија пиеса „Јане Задрогаз“ (1974) направи пресврт во современата драматургија на Македонија. Пиесата „Јане Задрогаз“ претставува синтеза на современата драма и на уметноста на фолклорниот театар.

Во 90-тите години на 20 век, па и до сега, без оглед на тешкотиите на периодот на промените во општествениот живот, културата во Македонија и литературата како нејзин неделив дел претставуваше впечатлива појава со динамичен развој. Значајни резултати беа постигнати во сите основни родови и жанрови на уметноста на зборот. Беа создадени нови интересни дела и во прозата, и во поезијата, и во драматургијата.

Можеме да тврдиме дека националната македонска слика на светот е присутна во сите основни дела – во лириката, прозата и драмата. Таа се гради од редица компоненти како што се мајчиниот јазик, традиционалната култура (обичаите и обредите, усното поетско творештво, занаетите, битот) и ги одразува заемните односи на човекот и неговото опкружување, сликата на родната природа, историските наслаги (сеќавањата неделиви од митските претстави за минатото), националниот карактер, тип и друго.

Не треба да се губи од вид дека формирањето на националните литератури е невозможно без крупни универзални, енциклопедиски личности, кои му даваат на развојот на уметничкиот збор вистинско забрзување. Таква личност за македонската култура бил Блаже Конески, филолог, општествен деец и поет од европски ранг и дострел на поетската дарба. Во делата на писателот се одразиле карактеристиките на националниот светоглед и станале симбол на националната култура, авторитет и вредносен ориентир за својот народ. Конески и како научник и како национален гениј, стана симбол на националната култура, споредуван со Пушкин во руската и со Мицкјевич во полската литература.

Сега, во првата четвртина на 21 век македонската литература сè повеќе се потпира на својата национална традиција, а прашањето на јазикот придобива нови нијанси. Сега јазикот мора да се брани од сосема други опасности, пред сè од последиците на глобализацијата со ширењето на

англискиот и на други јазици, на кои се преминува заради популарноста. За тоа пишува Венко Андоновски во есејот „Достоевски и Мекдоналдс“ (Андоновски, 2019).

Заклучок

Природата на забрзувањето на македонската литература во втората половина на 20 век има историски определен карактер, како и контекст во кој таа се формирала и се развивала. За да се анализира карактерот на забрзувањето неопходно е да се користат неколку научни методи/принципи. Историско-литературниот метод е важен и неизбежен при анализата на основните етапи на литературниот процес. Споредбено-историскиот метод излегува на преден план при анализата на контактите на македонската литература со другите книжевности (преводот, типолошките сродности итн.). Овој метод, исто така, честопати дава „клуч“ за истражувањето на процесот на збогатувањето на националната лирика, проза и драма. Културолошкиот метод (сега станува многу популарен) е ефикасен кога треба да се разбере литературниот процес како важен дел од културниот развој на нацијата во конкретна историска епоха. За анализата на конкретни писатели и дела, природно, се користат низа методи и приоди со кои располага денешната филологија. Притоа многу е важно да се акцентира вниманието на националната, на македонската претстава за светот, националната историја и македонскиот човек на неговата сопствена почва и јазикот како најважен дел на националното битие.

Литература

- Андоновски В. (2019). *Достоевски и Мекдоналдс. Книжевни и културолошки студии*. Скопје: Три.
- Бицилли П. М. (1996). *Избранные труды по филологии*. М: Наследие.
- Гачев Г. (1964). *Ускоренное развитие литературы* (на материале болгарской литературы первой половины XIX в.). М: Наука.
- Гугнин А. А. (1998). *Основные этапы развития серболужицкой литературы в славяно-германском контексте*. М: РАН, Институт славяноведения.
- Друговац М. (1990). *Историја на македонската книжевност XX век*. Скопје: Мисла.
- Дюришин Д. (1975). *Теория сравнительного изучения литературы*. М: Прогресс.
- Ѓурчинов М. (1983). *Современа македонска книжевност*. Скопје: Мисла.
- Ѓурчинов М (1998). *Компаративни студии*. Скопје: МАНУ.
- Ѓурчинов М. (1999). „Вториот бран“ на руското влијание во современата македонска литература // *Македонски јазик, литература и култура с славнском и балканском контексте*. М. Стр. 185-191.
- Капушевска-Дракулевска Л., Урошевиќ В. (2023). *Птици во аквариум. Надреализам 1924-2024*. Скопје: Полица.
- Поспелов Г. Н. (1988). *Стадиалное развитие европейских литератур*. М: Художественная литература.
- Тодоровски Г. (1958). *Пушкин на македонском языке* // Пушкин. Исследования и материалы. Т. II. М. – Л: Наука. Стр. 445-449.

Ala Sheshken

Lomonosov University-Moscow, Russian

**80 Years of Unrestricted Development of Macedonian Literature:
Reflections and Theoretical Notes**

Abstract: This paper summarizes the author's research on the formation and evolution of Macedonian literature in the Macedonian literary language, focusing on its fundamental characteristics and key influencing factors. Special attention is given to the so-called uneven or "accelerated" development observed in the Macedonian literature from 1945 until the early 1980s. Drawing on the works of prominent Russian scholars such as Gorgi Gachev, Gennady Pospelov and Alexander Gugin, as well as Macedonian researchers like Milan Gjurchinov and Miodrag Drugovac, the paper analyzes the processes that enriched Macedonian culture. Its growth was grounded in both- folklore and the legacy of world literature. In the immediate postwar period, Russian literary traditions played a particular important role. In the following decades, symbolism, surrealism, existentialism and expressionism from European and Russian literature simultaneously took root in Macedonian literary ground. A modern system of literary genres was established in a remarkably short time. The role of translation in shaping and developing the national literature is also emphasized as well. Special attention is paid to the significance of Blaze Koneski in enriching the national literary heritage. Contemporary writers increasingly draw on their own artistic traditions and strive to resist the challenges posed by globalization, especially regarding threats to national languages.

Keywords: *Macedonian literature; accelerated development; literary context; Gorgi Gachev; Gennady Pospelov; Alexander Gugin; Blaze Koneski.*

ГОД. 10
БР. 20

ПАЛИМПСЕСТ

PALIMPSEST

VOL. X
NO 20